

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

САДОВСЬКА ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 821.134.2 (72)-311.6 Асуела. 091]: 821.161.1-311.6:75.052 «192»(043.3)

**«РЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОМАН» М. АСУЕЛИ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ
ТА МЕКСИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО-МАЛЯРСЬКИХ ТРАДИЦІЙ
20-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
СИЛАНТЬЄВА Валентина Іванівна,
Одеський національний університет імені
І. І. Мечникова,
завідувач кафедри зарубіжної літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПАНОВА Наталія Юрївна,
Бердянський державний педагогічний університет,
завідувач кафедри іноземних мов і методики
викладання;

кандидат філологічних наук, доцент
ГАЛКІНА Яна Вікторівна,
Університет імені Альфреда Нобеля,
доцент кафедри англійської філології та
перекладу.

Захист відбудеться «06» березня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4).

Автореферат розісланий « » січня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Відчуття довготривалих коливань, характерне для сучасного світу, багатовекторність соціально-політичних ідей і процесів, тяжіння до кардинальних змін у країні і в житті кожної людини – все це спонукає літературознавців звернутися до літератури, що відображає «злам свідомості» і людську жагу до змін. Зважаючи на це, важливе місце належить творам про революцію. Вітаючи, а потім переживаючи ейфорію революційного часу, письменники різних часів і країн представляють на суд читача узагальнення, повз яких мислячому сучасникові пройти неможливо.

«Діалог культур на задану тему» як досвід, накопичений у різних країнах, репрезентовано і в нашій роботі. У ній паралельно досліджуються твори, що демонструють революційний порив і психологію революційної свідомості. У них віддзеркалено досвід і національне світобачення мексиканців М. Асуели, Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса і росіян І. Бабеля, К. Малевича, О. Серафимовича, О. Фадєєва. Зіставлення близьких за тематикою, але різних за ментальним сприйняттям творів про події та наслідки революційної доби, безумовно, дає підстави для широких узагальнень. Таких, які можуть пояснити і багатовимірність світу, і полемічність рішень у часи, коли питання кардинального зламу і прийдешніх за ним змін у житті суспільства та кожної окремої людини стають особливо важливими.

Означену тему, що знайшла відображення у «романах про революцію» (це стосується як російської післяреволюційної літератури, так і численних романів латиноамериканських письменників 1920-х рр.), досліджено в аспекті новітніх підходів до розв'язання проблеми: в дисертації традиційну матрицю порівняльного літературознавства поєднано із синергетичною парадигмою, теорією свідомості, міфопоетикою. З огляду на це компаративний вектор запропонованої роботи виявлено в застосуванні класичних і новітніх концептуальних засад порівняльного літературознавства в дослідженні роману М. Асуели «Ті, хто знизу» (1915) у контексті творчих добутків І. Бабеля («Кінармія», 1923–1925, 1937); О. Серафимовича («Залізний потік», 1924); О. Фадєєва («Розгром», 1926) і загалом у контексті художньо-естетичних ідей першої третини ХХ ст., реалізованих у літературі та малярстві.

За традицією порівняння літературних творів здійснювалося за кількома дослідницькими вимірами: а) проблемно-тематичному (близькість і відмінність у потрактуванні революційної доби); б) характеру відтворення психологічного стану «маси» та індивіда в часи коливання усталених норм життя; в) уявлень про перехід від кризи і хаосу до «порядку з хаосу» у творах письменників; г) особливостей застосування міфологічних матриць.

Оскільки до аналізу залучено малярські здобутки мексиканців Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса та росіянина К. Малевича, у дисертації було використано методики міжвидової компаративістики. Передусім це стосується способів роботи з художнім матеріалом, а саме з тими творами, які демонструють розпад і розклад старої системи життя та створення авторської «формули світу» з уламків і подрібнених частинок минулих систем відображення. У такий спосіб у роботу уведено низку новітніх мистецьких понять і термінів, як-от: модерн та авангард, муралізм, імпресіонізм, експресіонізм, футуризм, супрематизм.

Вважаємо, що зіставлення об'єктів літератури і живопису є необхідним для паралельного потрактування близьких за тематикою сюжетів, бо такий аналіз, безумовно, поглиблює наші уявлення про час і події в ньому. Зазначимо також, що дослідження мексиканської літератури про революцію в контексті малярських творів монументалістів Д. Рівери, Х. С. Ороско, Д. А. Сікейроса та супрематиста К. Малевича *здійснено уперше*.

Під час розгляду проблеми відтворення революційної дійсності мексиканськими та російськими авторами важливу роль відіграє чинник національного тлумачення близьких за своїм значенням подій. Але при всій відмінності їхнього сприйняття існує безумовна типологічна близькість між творами вивчених авторів. Вона виявляє себе як у «повторюваних елементах» сюжетної дії, так і у подібності прийомів, завдяки яким відтворено близькі за своїм значенням проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах планової науково-дослідницької теми кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Сучасні системи аналізу зарубіжної літератури» (номер державної реєстрації 0113U002689). Тему дисертації затверджено Вченою радою ОНУ імені І. І. Мечникова (протокол № 7 від 31 березня 2015 р.) та на засіданні бюро Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 1 від 23 листопада 2017 р.).

Об'єктом дослідження слугували прозові твори представників мексиканської та російської літератури 1920-х рр. – М. Асуели, І. Бабея, О. Серафимовича, О. Фадєєва, а також твори мексиканців-монументалістів Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса та супрематиста К. Малевича. Аналіз творів різнонаціональної літератури та живопису з одним мотиваційно-концептуальним комплексом надає дослідникові можливість означити вектори пошуку всіх названих авторів та проаналізувати засадничі тенденції відображення революції у мексиканському та російському живописі.

Предметом дослідження стали національні особливості сприйняття та відображення революційної дійсності, реалізовані в літературних творах М. Асуели, І. Бабея, О. Серафимовича, О. Фадєєва, а також у творчому спадку

живописців Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса, К. Малевича. За принципами порівняльного літературознавства досліджено збіги та відмінності у трактуванні теми як на рівні проблематики, мотиваційного комплексу та сюжетобудови творів, психології і поведінки людини; так і на рівні художніх методів відтворення теми.

Мета дисертації полягає у виявленні особливостей функціонування теми революційних подій і революційної свідомості та її відображення в мексиканській та російській літературах 20-х рр. XX ст. Науковим підґрунтям роботи став комплекс історико-літературних і теоретичних напрацювань за темами: а) концептуальне значення понять «масова свідомість» та «індивідуальна свідомість»; б) закономірності міфологічного обґрунтування моделей поведінки людини в ситуації нестабільності; в) зміни у психологічному сприйнятті світу під час революційного підйому і спаду; г) синергетична концепція кризи-хаосу і становлення «нового порядку з хаосу»; ґ) принципи відтворення революційного часу в модерній та авангардній художніх системах.

Мета зумовила необхідність розв'язання наступних **завдань**:

- здійснити компаративний аналіз літературних творів про революцію мексиканських та російських письменників (М. Асуели, І. Бабея, О. Серафимовича, О. Фадєєва);
- виявити національне бачення проблеми революційного руху і впливу революційного синдрому на психологію людини (мас та окремої особистості);
- розглянути твори про революцію в контексті категоріального комплексу синергетичної моделі аналізу (криза-хаос-самоорганізація нового порядку);
- виокремити споріднені сюжетно-мотиваційні комплекси у мексиканських та російських творах про революцію, позначивши близькість і відмінності трактування теми;
- проілюструвати особливості витлумачення революційних подій і наслідків революції у мексиканських та російських творах М. Асуели, І. Бабея, О. Серафимовича, О. Фадєєва;
- показати закономірності і принципи відображення революційних сподівань у монументальному живописі мексиканців Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса і у творчості російського супрематиста К. Малевича.
- узагальнити спостереження щодо відображення революційних подій та революційної свідомості в літературі та живописі 1920-х років.

Методи дослідження. Методологічні засади роботи полягають у комплексному поєднанні культурно-історичного, порівняльно-історичного та системно-синергетичного методів. Названі методи орієнтовані на вивчення і порівняння національних систем відображення теми, сюжету, окремого мотиву в міжвидовому і міждисциплінарному контексті. Соціологічний та психологічний

підходи уможливлують глибинне пізнання проблеми революційної свідомості та її теоретичне обґрунтування.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали вітчизняні напрацювання з проблем порівняльного літературознавства, що відповідають запитам роботи (Н. Бедзир, В. Будний, Т. Денисова, В. Зінченко, М. Ільницький, Д. Наливайко, В. Силантьєва), а також праці відомих зарубіжних дослідників-компаративістів (М. Олексєєв, О. Веселовський, Д. Дюришин, В. Жирмунський, В. Прокопцова, І. Шайтанов, S. Basset, A. Dagnino, DI Jiewen, C. G. Ochoa, E. Sahin, S. Tötösy de Zepetnek).

Відповідно до теми дисертації теоретичним її складником стали праці з теорії синергетики (В. Бранський, В. Василькова, Л. Горбунова, Ю. Данилов, К. Делокаров, А. Демидов, О. Князева, С. Курдюмов, Е. Ласло, В. Тузов, І. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Хакен, X. Bomas, M. González, A. Moreno, F. Rincón). Неодноразове звернення до теорії масової та індивідуальної свідомості змусило задіяти в роботі напрацювання Б. Грушина, Л. Козера, П. Марчені, В. Немировського, Д. Ольшанського, А. Погорельчик, С. Сігеле, Daydí-Tolson, M. S. Kimmel.

Додамо до цього ще дослідження науковців, які розробляють проблеми міфопоетики, а саме роботи С. Березовської, М. Еліаде, О. Корнієнко, Е. Мелетинського, О. Лосєва, О. Пономаренко, О. Потебні, С. Телегіна, D. Bradley, J. Zimmer. Оскільки предметом вивчення в дисертації були проблеми психічного стану людини у ситуації підвищеної емоційної напруги, це спрогнозувало звернення до напрацювань Г. Лебона, З. Фрейда, К. Юнга, W. McDougall.

Особливу ланку праць складають розробки науковців, які присвятили себе вивченню монументального мистецтва Мексики (Т. Вороніна, Л. Жадова, І. Каретникова, О. Козлова, А. Костеневич, В. Кутейщикова, М. Casey, S. Goldman), а також творчості К. Малевича (Ш. Дуглас, І. Єгоров, Є. Ковтун, Д. Сараб'янов).

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертації вперше здійснено аналіз психологічного, соціального, міфологічного аспектів революційної свідомості, відображених у творах російської і мексиканської літератури. Вперше роман М. Асуели проаналізовано у контексті художніх пошуків його сучасників Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса, а також російського художника К. Малевича. Продемонстровано сучасні способи компаративного аналізу з використанням інтердисциплінарних методик. Запропонований у роботі комплексний підхід до проблеми може прислужитися і в подальшому розробленні питання синтезу літератури і живопису в сучасній культурі.

Теоретичне значення дисертації зумовлено представленими узагальненнями в межах зазначеної теми. Можна стверджувати, що в роботі продемонстровано багатовекторний аналіз літературних текстів і творів живопису

з використанням сучасних методик аналізу. Розробки і уточнення, запропоновані дисертанткою, поглиблюють попередні уявлення про значущість вивчених нею художніх творів про революційні події.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретико-методологічні та літературознавчі надбання роботи можуть бути корисними в розробленні спецкурсів з компаративістики і теорії та історії літератури. Практичні матеріали дисертаційного дослідження прислужаться в курсах лекцій і семінарів з історії зарубіжної літератури, культурології та мистецтвознавства. Окремі положення роботи можуть використовуватися в монографіях і навчальних посібниках, спрямованих на відтворення загальної картини літературно-мистецького процесу першої половини ХХ століття.

Особистий внесок здобувача. Це самостійне дослідження особливостей революційного мислення і поведінки, що реалізується в літературному та мистецькому просторі Мексики і Росії першої третини ХХ століття. Результати роботи викладено в 7 наукових статтях і в тексті дисертації, виконаних одноосібно. Окремі позиції дослідження виголошено в доповідях на міжнародних та регіональних конференціях.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертації були представлені на конференціях: VI Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми історичної та теоретичної поетики» (Кам'янець-Подільський, 2015); Всеукраїнська науково-практична конференція «Перші Мішуковські читання: літературний процес в історико-культурному контексті» (Херсон, 2015); Міжнародна наукова конференція «Художні модуси хронотопу в культурно-мистецькому дискурсі» (Мелітополь, 2016); Міжнародна наукова конференція «Аналіз та інтерпретація художнього тексту: проблеми, стратегії, дослідження» (Київ, 2016); Міжнародна науково-практична конференція «Світова література в сучасному науковому дискурсі» (Харків, 2016); Міжнародна наукова конференція «Жанрологія, поетика і сучасні системи аналізу літератури» (Одеса, 2017); VIII Міжнародна наукова конференція (Кам'янець-Подільський, 2017). Починаючи з 2015 р., авторка роботи щорічно виступала з науковими доповідями на конференціях професорсько-викладацького складу факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, 2015, 2016, 2017, 2018).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 7 публікаціях, 6 з яких надруковано у фахових виданнях України, 1 – у закордонному науковому збірнику.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, основної частини, висновків і списку використаних джерел (всього 196 позицій). До основної частини входять чотири розділи, кожен із яких містить окремі підрозділи. Загальний обсяг роботи – 229 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «Вступі» обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано наукову новизну одержаних результатів, окреслено теоретико-методологічні засади та практичне значення роботи.

У першому розділі «**Теоретичні передумови дослідження**» систематизовані і класифіковані найновіші методико-методологічні постулати компаративізму, заявлені як у вітчизняному, так і в західноєвропейському, а також американському науковому просторі. Засадничим у розробленні проблеми стало питання синтезу літературознавчих патернів із новітніми концепціями міждисциплінарних підходів.

У межах дослідження особливо наголошено на: а) широких можливостях міжвидової компаративістики, яка передбачає вивчення взаємозв'язків літератури з іншими видами мистецтва та іншими сферами духовної культури; б) синергетичному підході до об'єктів культури, позначених відчуттям «кризи» і «рубужу», який передбачає фіксацію етапів переорієнтування і самоорганізації (біфуркація–флуктуація–атракція); в) взаємодії індивідуальної та масової свідомості в періоди соціальних криз і революційних вибухів; г) теорії масової та індивідуальної свідомості в їх міфологічному обґрунтуванні.

Доведено, що поєднання традиційних і нових моделей аналізу допомагає сучасному досліднику заглибитися в проблему, пов'язану з розумінням революційної свідомості, відтвореної у романах та живописному спадку М. Асуели, Д. Рівери, Х. К. Ороско, К. Малевича, Д. А. Сікейроса, І. Бабеля, О. Серафимовича, О. Фадєєва.

Підрозділ 1.1 «*Порівняльне літературознавство: класичні і новітні концепції та вектори розвитку*» присвячено характеристиці компаративного аналізу, що корелює з інтердисциплінарними та іншими комплексними підходами до об'єктів дослідження.

У результаті аналізу концепцій відомих вітчизняних й зарубіжних дослідників-компаративістів, зокрема Н. Бедзир, В. Будного, Т. Денисової, В. Зінченка, М. Ільницького, Д. Наливайка, В. Силантьєвої, О. Веселовського, В. Жирмунського, А. Dagnino, DI Jiewen, C. G. Ochoa, E. Sahin, S. Tötösy de Zepetnek, D. Reyes, C. Rojas Ramírez, I. Villegas, виокремлені новітні тенденції в сучасній компаративістиці: а) стрімкий розвиток інтердисциплінарних методик; б) синтез методів соціогуманітарного і природничо-наукового знання; в) методологічний плюралізм; г) залучення до традиційної компаративістики сучасних прийомів системного аналізу; д) активне звернення до рецептивної естетики; е) розширене соціальне обґрунтування об'єктів літературознавчого аналізу.

Утім, як з'ясувалося, у сучасному порівняльному літературознавстві неможливо виокремити домінантні методи аналізу. Вчені-компаративісти наголошують на необхідності вироблення «діалогічних» методик дослідження об'єктів художньої культури. Отже, співіснування в компаративістиці трьох основних тенденцій, які умовно можна назвати «традиційною» компаративістикою, міждисциплінарною компаративістикою й культурологічною компаративістикою, відкриває нові перспективи наукової роботи. Зокрема, в нашому дослідженні інтеграція концептуального апарату традиційних і новітніх патернів, що визначають зв'язок творів, тематично близьких, але створених в інонаціональному культурному просторі й в різних видах мистецтва, уможлиблює поглиблене витлумачення об'єктів світової загальнокультурної спадщини.

У підрозділі 1.2 *«Літературний твір у контексті міжвидових зв'язків»* йдеться про можливість зіставлень літературних творів із творами мистецтва (у нашому випадку – живопису). Актуальність звернення до міжвидової компаративістики зумовлена тим, що сучасні інтеграційні процеси і свідомий синтез у мистецтві породжують зрушення інтересів дослідників у бік уже не об'єкта дослідження, а його художнього контексту.

Специфіку взаємодії літератури з іншими видами мистецтва розкриває Д. Наливайко, вказуючи на «подвоєне розширення» об'єкта компаративістики. Між різними видами мистецтва, вважає науковець, існує внутрішній діалог, взаємопроникнення концептуальних і тематичних сфер, а також структурних аналогій. Межі окремих видів мистецтва жодною мірою не абсолютні, і один вид мистецтва може знайти своє продовження й завершення в іншому. Думку дослідника доповнює В. Силантьєва, відстоюючи можливості інтердисциплінарної методики та міжкультурної комунікації. Вона вважає, що під час паралельного аналізу літератури та живопису увага дослідника має бути зосереджена на загальній картині світу і що порівняння авторських варіантів теми розкриває специфіку дійсності, яка має різне художнє втілення.

У підрозділі 1.3 *«Синергетика у просторі порівняльного літературознавства»* показано доцільність використання синергетичної парадигми в межах літературознавчого дослідження. Звернення до синергетики зумовлено: а) наявністю «рубіжної теми» (криза–революція); б) міждисциплінарними можливостями синергетики. Доведено, що синергетичний підхід дає змогу дослідити обрану тему в незрівнянно більшому науковому просторі й розкрити загальні закономірності світосприйняття людини «рубіжного» типу.

Зазначено, що синергетика орієнтує дослідника на ускладнене сприйняття світу, в якому є не тільки стабільність і занепад, а й «перехідні» форми існування матерії і духовного їх осягнення; до того ж, синергетика розкриває загальні закономірності цілого класу відкритих, нерівноважних систем. З огляду на

застосування синергетичних ідей у літературознавстві в роботі потрактовано соціальну і ментальну реальності періодів революції як нелінійну динамічну систему, що тяжіє до самоорганізації.

У розділі 1.4 *«Міфологічне обґрунтування теорії масової та індивідуальної свідомості»* описано закономірності формування і функціонування революційної свідомості та її міфологічний складник.

У розвідках, присвячених теорії масової та індивідуальної свідомості (праці Б. Грушина, Г. Лебона, Д. Ольшанського, А. Погорельчик, Г. Тарда), масову свідомість визначено як явище багатовимірне. Домінантною точкою відліку є «психологічна», її підґрунтя становить емоційне переживання соціальної проблеми, що викликає загальну стурбованість. Зазначено, що масова свідомість особливо активно виявляє себе в перехідні моменти історії суспільства. Саме тоді «синдром маси» значно змінює індивідуальну свідомість, усуває відмінності між індивідами, нівелює індивідуальну психіку і стандартизує поведінкові мотиви.

Взаємодія масової та індивідуальної свідомості в період революційного поривання наповнюється різним змістом унаслідок емоційної рефлексії, особливих психічних процесів і соціальних відносин, що виникають або руйнуються. У такій ситуації виправдано звернення до міфології як способу прояснення поведінкових механізмів, показано, що у періоди кризи і на зламах епох міф стає підґрунтям надії на краще й укріплює ілюзію відновлення основ життя.

Другий розділ роботи **«Психологія і модель поведінки людини в "революційному романі" (М. Асуела "Ті, хто знизу", І. Бабель "Кінармія", О. Серафимович "Залізний потік", О. Фадєєв "Розгром")»** прояснює і характеризує поняття «масової» та «індивідуальної» свідомості в революційній літературі, описує закономірності їх співіснування і взаємовпливу, містить аналіз «революційного мислення» з психологічним та міфопоетичним обґрунтуванням.

У підрозділі 2.1 *«Масова свідомість як домінанта революції»* доведено, що рольова функція маси зростає в ті часи, коли руйнуються міжгрупові межі, коли суспільство реструктурується і виникає попит на негайні суспільні зміни.

Загальна теорія масової та індивідуальної свідомості (Б. Грушин, Г. Лебон, В. Немировський, Д. Ольшанський, С. Сігеле) в ситуації «зламу» усталених уявлень про світ дозволила проілюструвати прикладами з текстів моменти зміни психічних станів людей, які зазнали впливу катастрофи старих життєвих принципів і оформлення протестних почуттів. Виявилось, що: а) масова свідомість у переломні моменти історії незмінно трансформується в емоційно-афективний стан; б) індивід, який долучився до маси, піддається потужному її впливу; він емоційно афективний і може діяти як в ім'я «торжества ідеї», так і піддаватися відчуттю руйнування.

Підпункти 2.1.1 *«Концепти "масова свідомість" та "індивідуальна свідомість" у революційній літературі»*, 2.1.2 *«Стихія маси і суперечлива природа "виняткового індивіда"»* конкретизують спостереження з питання проявів масової та індивідуальної свідомості під час революційних дій.

З'ясовано, що у романах М. Асуели (*«Ті, хто знизу»*), І. Бабеля (*«Кінармія»*), О. Серафимовича (*«Залізний потік»*), О. Фадєєва (*«Розгром»*) поняття *«революція»* й *«масова свідомість»* пов'язані між собою і трактуються письменниками співзвучно. Революційні дії, на думку письменників, можуть вразити ейфорією близьких змін, але й перерости у громадянські війни.

Зображення революційної дійсності в названих вище художніх творах доводить наступне: опинившись під впливом революційних ідей, що представляють більше *«розумовий настрій»*, ніж ясну і логічну теорію, маси надихаються на протести у формі стихійного і руйнівного поривання. Власне дії маси переважно неусвідомлені, отже, маса стає тільки матеріалом для втілення ідеї, вона – тільки енергія для можливих соціальних зрушень. Під час громадських вибухів загострюється конфлікт масової та індивідуальної свідомості. Певний час вони можуть співіснувати, але масова психологія підкорює індивідуальну. Маса трансформує поведінку людей, нівелюючи індивідуальні відмінності, тому індивід *«розчиняється в масі»*.

Особливості поведінки маси переважно залежать від індивідуальних рис лідерів. Потенціал лідерства з психологічної точки зору становить сукупність рис, які вказують на здатність окремої особи спонукати інших до дії. Лідера висуває маса, він має розділити і піднести емоційні імпульси усіх, бути неперевершеним провісником масового бажання.

Підпункт 2.1.3 *«Механізми психологічного впливу маси на індивідуальну свідомість»* присвячений аналізу психічних процесів і станів, що породжують специфічні форми поведінки під час революційного поривання.

Доведено, що конкретна *«людина в масі»* переживає ефект психічного зараження і що маса забезпечує своєрідне *«емоційне кружляння»* психофізичного стану. Його сутність проста: в стихійно створеному співтоваристві та чи інша емоція, неодноразово повторюючись, посилює сама себе: це може бути як прагнення гідного майбутнього, так і емоція насильства, жорстокості, мародерства, про що писали у своїх творах М. Асуела, І. Бабель, О. Серафимович, О. Фадєєв. Щодо раціонального, то воно продовжує існувати тільки у вигляді певних усталених стереотипів і вірувань, які виконують функцію міфологем.

У підрозділі 2.2 *«Синдром "революційного мислення" у творах мексиканського та російських письменників»* розкрито складники революційного світосприйняття, а саме міфотворення і психологічний мотиваційний комплекс революційного підйому (*«відчай та надія»*).

У підпункті 2.2.1 *«Міфологеми поведінки "тих, хто знизу"»* доведено: міфотворчість – невід’ємна частина людської свідомості й форма соціального та психологічного захисту як маси, так і окремої людини. Прагнення до міфотворення завжди посилюються за часів нестабільності. Влада міфу пояснюється його безпосереднім опертям на емоційне сприйняття світу, на великі очікування щодо усталеного порядку і справедливості.

Виявилось, що в романах про революцію міф задає нормативні зразки поведінки, формує морально-етичні принципи відносин людей. У романах М. Асуели (*«Ті, хто знизу»*) і О. Серафимовича (*«Залізний потік»*) очевидна присутність есхатологічної моделі світу і міфу про культурного героя. Пафос руйнації, а потім і народження нового світу констатовано у творах цих письменників.

Ідеальний герой-міф наявний в усіх вивчених нами творах про революцію. Головною рисою такого героя є здатність на жертвний вчинок в ім’я торжества ідеї, сплачений дорогою ціною. Але якщо Кожух (*«Залізний потік»*), Морозка і Левінсон (*«Розгром»*), Долгушов (*«Кінармія»*) сприймають подвиг як закономірну необхідність (міф про Прометея), то життя і вчинки Деметрію Масіаса (*«Ті, хто знизу»*) можна трактувати в контексті міфу про Сізіфа з його каменем. Відзначено також, що в аналізованих творах лідер-герой пройшов еволюційний шлях від героїв, показаних у міфах, до ніцшеанської моделі надлюдини. Закономірно й те, що в образі нового героя обов’язково представлені як конструктивні, так і деструктивні риси.

Підпункт 2.2.2 *«Одинаки-інтелігенти та їх ідеологічна втеча»* присвячений аналізу позиції інтелігента в революції. З’ясовано, що найчастіше у творах про революцію інтелігенти виступають або нікчемами, або зрадниками. Психологічно це пояснюється жорстким конфліктом, що існує між багатим внутрішнім світом освіченої людини і прагненням не «розчинитися» у середовищі «натовпу».

Твори М. Асуели, І. Бабеля, О. Серафимовича, О. Фадєєва цілком слушно підтверджують висновки про трагедію революції, що ґрунтується на конфлікті між реальністю і перебільшеними очікуваннями людей. Ці письменники відстоюють думку про те, що у певний момент особистість стає «носієм маски» революції, а конфлікт «я»-«ми»-«лідер» загострюється і переростає у зраду революції.

Третій розділ **«Синергетична парадигма революції (М. Асуела "Ті, хто знизу", І. Бабель "Кінармія", О. Серафимович "Залізний потік", О. Фадєєв "Розгром")»** присвячений аналізу творів про революцію в контексті вчення синергетиків (Г. Хакен, І. Пригожин, І. Стенгерс, О. Князєва). Доведено, що неоднозначність соціальних процесів ХХ ст. та їхнього відображення в літературі потребують нових підходів до осмислення, і тут синергетичний стиль мислення і відповідна методологія наукового пізнання таку можливість надають.

Соціальні, громадські та пов'язані з ними процеси художнього відображення змінюваного світу синергетики розглядають як систему взаємних переходів хаосу і порядку. Твори про революцію відображають нестабільний і нестійкий світ, який начебто втратив свої орієнтири. Хаос і «злам свідомості» диктують нову поведінкову настанову: людина повинна навчитися жити в цьому складному світі або дозволити хаосу поглинути себе. Зважаючи на це, твори, що виникли в революційний час, змістом і формою відображають процеси, що відбуваються в нестійкому (дисипативному) світі.

Вчення синергетиків про кризу, хаос і саморозвиток нового «порядку з хаосу» дозволило по-новому усвідомити процеси виникнення конфліктів, громадських вибухів і перетікання «старого» в «нове» через біфуркації та атракції. Можна стверджувати, що становлення нового світу за допомогою революційних подій – один із елементів глобального соціального переорієнтування; саме про це йдеться в підрозділі 3.1 *«Синергетика "хаосу в революції": теорія та ілюстративна літературна модель»*.

Революційні дії в цій системі є такими, що конфліктно зіштовхують необхідне і випадкове, стабільне і нестійке. Такий стан речей можна вважати свідченням того, що попередні джерела розвитку старої системи себе вичерпали. Разом із тим спрогнозовано нові можливості подальшого розвитку, оскільки дезорганізація відкриває шлях для переорієнтування.

У роботі відзначено, що в періоди кризи і соціального вибуху зростає значення випадкового. У такі часи задумане та сплановане розвивається за своїм хаотичним сценарієм, підпорядковуючись логіці випадкової самоорганізації. У цій системі оцінок хаос виступає: а) позначенням порога, за яким починається руйнування системи; б) він фіксує початок руху до нового стійкого порядку.

У досліджених творах хаос – це стан системи в момент її «зламу». Настає стадія кризи, яка провокує масову агресивність і схильність до насильства. Ейфорія вседозволеності знищує моральні цінності і перепони. Як наслідок, руйнування порядку перетворюються на норму, а інстинкти стають домінантними.

Головною фігурою нестабільного часу виступає «людина розгублена» і «людина агресивна». Дезорієнтований час породжує фрагментарність сприйняття світу, відсутність цілісності, що й породжує розгубленість. Людина переживає почуття критичного стану, вона відмовляється від звичних ідеологічних і особистісних настанов.

Революція для М. Асуели – це стихія, в якій «люди і коні зливаються в одне ціле». У цьому творі криза старої системи виявляється в масовій агресії і постійній схильності до насильства. Ейфорія руйнації охоплює загін і зносить все навколо. Ці почуття панують досить довго, аж доки відчай і відчуття близької загибелі не замінять їх.

І. Бабель у своїй «Кінармії» теж створює дійсність, охоплену хаосом війни і стрілянини. Оскільки в такій ситуації життя втрачає звичні орієнтири, людина опиняється у стані емерджентності, що передбачає наявність у будь-якій системі якихось особливих властивостей. Риси такого стану психіки показані у сценах кривавих вбивств, наруги над безневинними, в епізодах жорстокості й мародерства.

У «Залізному потоці» О. Серафимович, широко використовуючи метонімію, перетворює людську масу на нескінченну, запорошену пилом «людську змію». У решті-решт, наприкінці роману, його «хаос» постає «хаосом керованим», «натовп» стає народом, але таке розв'язання проблеми здається винятковим.

Щодо кризи-хаосу-біфуркації в романі О. Фадєєва, то в ньому на межі кризи і хаосу опиняється Мечик. Бажання героя змінитися і стати «як усі» партизани не здійснилося. Але, не сприймаючи свавілля і насильство, він не пішов із загону. Як наслідок, його крах завершується зрадою.

Підрозділ 3.2 «*Атрактори і точки біфуркації революційного процесу*» висвітлює процес переорієнтації з підсистемами «хаотичного врядування» (біфуркація, флуктуація, атракція).

Флуктуації та атрактори в революційному русі виконують свою роль у підсиленні і в упорядкуванні хаосу. Доведено, що флуктуації впливають на «критичний вибір» напрямку еволюції у точці біфуркації, вони можуть відігравати визначальну роль у становленні нової соціальної системи. Флуктуація (випадковий збіг подій) стає точкою відліку нової долі повстанця Масіаса («Ті, хто знизу»), спонукає його оголосити війну багатіям і зібрати загін бунтівників. У «Залізному потоці» О. Серафимовича флуктуація як тимчасовий вибір шляху дається не окремій людині, а масі, яка пішла за Кожухом і перемогла.

Атрактори в революційній дійсності позначають собою «мету», «скерованість» поведінки логічно непрогнозованих подій і людей. Це той момент первинного упорядкування, якого прагнуть всі люди, підхоплені турбулентними вихорами хаосу. У романі М. Асуели благородною метою позначено початковий етап поривання селян-повстанців; у творі О. Серафимовича атрактором стає вистражане рішення людей дійти своєї мети. У романі О. Фадєєва – це проміжні моменти переоцінки цінностей. А от «Кінармія». І. Бабеля зафіксувала подвійне значення атрактору: на перший план твору про революційну дійсність автор виносить тезу «стати частиною маси», а потім акцентує криваву ціну такого дійства.

Підрозділ 3.3 «*Ентропія в революційному русі*» доводить, що синтез порядку та хаосу пов'язаний з ідеєю ентропії. Зростання ентропії розуміють як посилення безладу, а її зниження означає підвищення ступеня організованості і порядку. З'ясовано, що в творах М. Асуели й І. Бабеля революційний рух пропорційний зростанню ентропії. Розпад набуває різних форм. А саме: а) жорстокості й

насильства; б) хибного геройства; в) розбою і жаги наживи; г) безпідставних вбивств, які переростають у криваву гру.

У романі О. Фадєєва рівень ентропії різний. Якщо це стосується становлення характеру Морозки, то йдеться про зниження ентропійних показників і оформлення нового типу сприйняття світу і нового (героїчного) характеру. Якщо говоримо про Мечика, то цей персонаж демонструє коливання непослідовності, а потім і різкого зростання ентропії. У «Залізному потоці» О. Серафимовича ентропія виконує конструктивну роль: із хаосу з високим рівнем ентропії народжується новий позитивний порядок.

Підрозділ 3.4 *«Синергетична модель динаміки і ритму революційної свідомості»* конкретизує тезу про те, що синергетична матриця порядкоутворення дозволяє запропонувати нове потрактування багатьох соціальних процесів. Вектор руху в синергетичній динаміці позначений у такий спосіб: а) загибель старого порядку; б) хаос; в) випробування багатьох альтернатив; г) народження нового порядку. Отже, в певному розумінні революції, соціальні конфлікти – це не аномалії, а природні, нормальні моменти функціонування будь-якої соціальної системи. З огляду на це соціальні процеси, що в повсякденній свідомості ототожнюються з безладом, є не лише показниками краху, але і прологом нового.

Четвертий розділ роботи **«Революційний роман у просторі нових естетичних ідей живопису першої третини ХХ ст.»** висвітлює творчість М. Асуели в контексті розвитку мистецтва живопису 1920-х років. Це стосується як мексиканської, так і російської художньої культури названого періоду.

Підрозділ 4.1 *«Революційна література і монументальний живопис (Д. Рівера, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейрос)»* присвячений аналізу «революційного роману» М. Асуели в контексті творчості мексиканських монументалістів. Як і інші передові автори свого часу, М. Асуела прагнув осмислити характер і результати революції, наслідком чого стала присвята їй роману-реквієму. Напружений трагізм і згущення фарб, революція як трагічна сторінка життя країни були характерні і для творчості Х. К. Ороско. Що стосується Д. Рівери, то у своїх багатоколірних історичних розписах він висловлював сподівання на оновлення і революційний оптимізм. Монументальний, експресивно зрозумілий образ мексиканської революції, реалізований у великих панно, запропонував сучасникам Д. А. Сікейрос.

Підпункти 4.1.1 *«Дієго Рівера: муралізм і звертання до ідей модернізму»* і 4.1.2 *«Хосе Клементе Ороско і Давид Альфаро Сікейрос: настінний живопис і традиція експресіонізму»* об'єднані суцільним завданням дослідити спільне і відмінне у потрактуванні революційної дійсності й свідомості кожним із авторів.

У роботі за цим матеріалом зроблені наступні спостереження. Основні тенденції революційної літератури знаходять своє відображення і в монументальному живописі мексиканських муралістів. Ця течія настінного

агітаційного живопису, що походить від традицій мексиканського фольклору і європейської ренесансної концепції єдності живого і неживого, отримала особливий статус в епоху «революційного зламу». Агітаційний пафос і надії муралістів, пов'язані з революційними перетвореннями, в історії мексиканського живопису висунули їх на перший план. Але творчість цих художників, як і творчість літераторів, які пишуть про революцію, виявилася неоднозначною.

Художники відтворили історичну панораму Мексики, близьку до оповіді М. Асуели, але їх характеризував підкреслено індивідуальний підхід до теми. І якщо М. Асуела, співчуваючи повсталим селянам, приділив основну авторську увагу проблемам невтішних підсумків революції, то Д. Рівера вважав за краще розвивати тему підйому і єднання народу в революції. Якщо М. Асуела звернув увагу на знеособлення «людини маси», то Х. К. Ороско вирішив привнести в розроблення теми революції мотив магічного чарівництва, характерний для мексиканського фольклору. М. Асуела, що став скорботним спостерігачем трагічних революційних подій, співзвучний у своїй творчості і з Д. А. Сікейросом – зовні непослідовним у своєму прийнятті / неприйнятті можливого / неможливого соціалізму.

У підрозділі 4.2 *«Вплив ідей революції на творчість К. Малевича»* висвітлено революційні тенденції, що знаходять відображення в російському живописі першої третини ХХ ст. Високоталановитим і дуже сучасним узагальненням крайнощів і наслідків революції можна вважати картини, створені супрематистом К. Малевичем.

Супрематизм К. Малевича свідчить, по-перше, про прагнення художника кардинально змінити погляд на завдання і можливості живопису, а також його палітру; а по-друге, у світлі авангардних рішень показати тривогу і пригніченість, що супроводжують революційну реальність.

Його «селянський цикл» картин і «Червона кіннота» у контекстному сусідстві з творами М. Асуели, Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса прочитуються як трагічні підсумки революції: з одного боку, часів громадянського становлення, а з іншого – періоду втрат і великої крові.

У **«Висновках»** узагальнено, що порівняння революційного поривання, відображеного в різних національних культурах – у нашому випадку в мексиканській і російській літературі та живописі – здійснено у вимірах типології, міжвидової компаративістики, синергетики, теорії масової та індивідуальної свідомості, соціопсихологічних концепцій поведінки.

Зазначено, що твори мексиканців М. Асуели, Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса і росіян І. Бабеля, К. Малевича, О. Серафимовича, О. Фадєєва, обрані для аналізу, повною мірою відображають національне бачення проблеми революційного руху і впливу революційного синдрому на психологію індивіда і маси.

Загальний висновок письменників є таким: революція, яку завжди супроводжує підйом і вибух народного гніву, співвідносить долю окремої людини з долею народу як сукупності людей, підкорених ідеєю негайних змін та ідеєю рівності між усіма верствами суспільства. Але кінець революційного піднесення, коли надія обертається ілюзією, починається розлад цієї сукупності і настає час довготривалого безладу.

Доведено, що маса трансформує поведінку окремої людини, усуваючи індивідуальні відмінності і в такий спосіб індивід «розчиняється в масі». При цьому відбувається процес нівелювання особистості: індивідуальна відповідальність за свої вчинки замінюється відчуттям всемогутності і непогрішності.

Складником революційного мислення виступає міфотворення, а влада міфу пояснюється його опертям на емоційне сприйняття світу, на великі очікування і нові прагнення. Здебільшого, в цьому випадку людський розум насичується світоглядними міфами – тими цілісними моделями, які дають можливість повірити в кардинальні зміни. У досліджуваних текстах – це есхатологічна модель світу і міф про культурного героя.

Аналіз творів про революцію в контексті вчення синергетиків про кризу, хаос і саморозвиток моделі нового «порядку з хаосу» дозволив по-новому усвідомити процеси виникнення конфліктів, громадських вибухів і перетікання «старого» в «нове».

У процесі становлення нового світу за допомогою революційних подій, які супроводжуються кризою і хаосом, можна виокремити підсистеми такого «хаотичного врядування», як біфуркація, флуктуація, атракція, а додатково їх характеристикою виступає ентропія. Виявилось, що з позицій синергетики хаотичний рух, увиразнений у творах, можна назвати «пошуком атрактора», який супроводжується то посиленням, то послабленням процесів ентропії.

Монументальний живопис мексиканських муралістів і супрематизм К. Малевича відбивають основні тенденції літератури, присвяченої революції. Історична панорама Мексики, відтворена Д. Ріверою, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейросом, близька оповіді М. Асуели, але їх відрізняє індивідуальний підхід до теми.

Якщо М. Асуела основну авторську увагу віддав невтішним підсумкам революції, трагедії «масової людини», то Д. Рівера підтримував ідею єднання народу в революції. Водночас Х. К. Ороско і Д. А. Сікейрос розробляли мотив суперечливої революційної дійсності. Приблизно такого ж підходу до теми дотримувався і К. Малевич. Його «селянський цикл» і «Червона кіннота», з одного боку, прочитуються як апофеоз революції, а з іншого – як історична трагедія.

Отже, аналізуючи великий пласт літературних і малярських творів на тему революційного підйому і наслідків революції, можна упевнитися: а) всі автори говорять про соціально-політичні трансформації суспільства кризових періодів (тобто про ентропійні зсуви); б) до революційного вибуху, зазначають вони, веде

безлад в системі державного врядування, застарілі методи правління країною і зубожіння мас; в) в усіх творах про революцію проголошується її подвійна сутність – підйом і падіння в ній співіснують жорстко і завжди; г) особливу увагу у творах про революцію приділено проблемам психічної деградації та кривавої ціни революційних подій.

Основні результати дослідження викладені в публікаціях:

1. Садовська Ю. В. Мексиканський «роман про революцію» у контексті світової традиції (Маріано Асуела «Ті, хто знизу» – Ісаак Бабель «Кінармія»). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип. 39. С. 236–239.
2. Садовська Ю. В. Інтелігенція в революції (М. Асуела «Ті, хто знизу», О. Фадєєв «Розгром»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Філологія*. Харків, 2016. Вип. 75. С. 201–206.
3. Садовська Ю. В. Масова та індивідуальна свідомість у «творах про революцію» (М. Асуела, О. Серафимович). *Проблеми сучасного літературознавства*. Одеса, 2016. Вип. 22. С. 239–251.
4. Садовська Ю. В. «Ті, хто знизу» у творах про революцію (М. Асуела, О. Фадєєв). *Мова і культура. Науковий журнал*. Київ, 2016. Вип. 18. Т. V (180). С. 100–106.
5. Садовська Ю. В. Міфологеми поведінки людини революційного часу (М. Асуела, О. Серафимович). *Південний архів*. Херсон, 2018. Вип. 74. С. 150–156.
6. Sadowska J. Reflejo de la psicología revolucionaria en el comportamiento del individuo en obras literarias de Mariano Azuela e Isaac Bábel. *European Scientific Journal*. 2018. Vol. 14. № 17. P. 80–84.
7. Садовська Ю. В. Ритм революційного руху у романах про революцію (М. Асуела «Ті, хто знизу», І. Бабель «Кінармія», О. Серафимович «Залізний потік»). *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2018. № 3 (23). С. 46–54. URL: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/305>.

АНОТАЦІЯ

Садовська Ю. В. «Революційний роман» М. Асуели у контексті російської та мексиканської літературно-маллярських традицій 20-х років ХХ століття. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2019.

Дисертація є комплексним дослідженням «революційного роману» М. Асуели в контексті творчих добутків І. Бабеля, О. Серафимовича, О. Фадєєва і загалом у контексті художньо-естетичних ідей першої третини ХХ ст., реалізованих у літературі та малярстві. У роботі традиційну матрицю порівняльного літературознавства поєднано із синергетичною парадигмою, теорією свідомості, міфопоетикою.

У дисертації вперше здійснено аналіз психологічного, соціального, міфологічного аспектів революційної свідомості, відображених у творах російської і мексиканської літератури. Уперше роман М. Асуели проаналізовано в контексті художніх пошуків його сучасників Д. Рівери, Х. К. Ороско, Д. А. Сікейроса, а також російського художника-супрематиста К. Малевича.

Визначені закономірності зростання ентропійного комплексу залежно від соціальних негараздів і конфліктів та подвійна сутність революційної доби. Розкрита проблема психічної деградації людини та кривавої ціни революційного руху.

Ключові слова: порівняльне літературознавство, синергетична парадигма, міф, революційний роман, теорія свідомості, малярство.

АННОТАЦИЯ

Садовская Ю. В. «Революционный роман» М. Асуэлы в контексте русской и мексиканской литературно-малярных традиций 20-х годов XX века. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2019.

Диссертация является комплексным исследованием «революционного романа» М. Асуэлы в контексте произведений И. Бабеля, А. Серафимовича, А. Фадеева и в общем контексте художественно-эстетических идей первой трети XX века, реализованных в литературе и живописи. В работе традиционная матрица сравнительного литературоведения соединена с синергетической парадигмой, теорией сознания, мифопоетикой.

В диссертации впервые осуществлен анализ психологического, социального, мифологического аспектов революционного сознания, отраженных в произведениях русской и мексиканской литературы. Впервые роман М. Асуэлы исследован в контексте художественных поисков его современников Д. Риверы, Х. К. Ороско, Д. А. Сикейроса, а также русского художника К. Малевича.

Определены закономерности роста энтропийного комплекса в зависимости от социальных конфликтов и двойная сущность революционной эпохи. Раскрыта

проблема психической деградации человека и кровавой цены революционного движения.

Ключевые слова: сравнительное литературоведение, синергетическая парадигма, миф, революционный роман, теория сознания, живопись.

SUMMARY

Sadovska Y. V. M. Azuela's "revolutionary novel" in the context of Russian and Mexican literary-painting traditions of the 20s of the XXth century. – Manuscript.

The thesis is submitted for the degree of Candidate of Philological Sciences. Specialty 10.01.05 – Comparative Literary Studies. – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Science and Education of Ukraine. – Berdyansk, 2019.

The thesis is a comprehensive research of M. Azuela's "revolutionary novel" in the context of I. Babel's, A. Serafimovich's, A. Fadeyev's works and the artistic and aesthetic ideas of the first third of the XXth century, carried out in literature and painting. In the research the traditional matrix of comparative literary studies is combined with the synergetic paradigm, the theory of consciousness, and mythology.

The first analysis of the psychological, social, and mythological aspects of the revolutionary consciousness, reflected in Russian and Mexican literature works is carried out. For the first time M. Azuela's novel is analyzed in the context of his contemporaries' (D. Rivera, J. C. Orozco, D. A. Siqueiros) artistic search and also of the Russian artist K. Malevich. Modern comparative analysis using interspecific and interdisciplinary methods is demonstrated.

Considering the reproduction of revolutionary reality by the Mexican and Russian authors, national interpretation of the related in their significance events works plays an important role. The novels selected for analysis fully reflect national vision of the revolutionary movement and the impact of the revolutionary syndrome on the psychology of the individual and the masses. The proximity of the interpretation of events, associated with the revolutionary consciousness rise and the consequences projected by the revolution (blood and death of the civil wars), allow to use methods of typological analysis of the texts.

In M. Azuela's ("Los de Abajo"), I. Babel's ("Red Cavalry"), A. Serafimovich's ("The Iron Stream"), A. Fadeyev's ("The Rout") novels "revolution" and "mass consciousness" coexist in the space of revolutionary events flowing in the events of the civil war. The general conclusion of the authors is as follows: the revolution correlates the fate of an individual with the fate of the mass as a group of people conquered by the idea of immediate change and the idea of equality between all strata of society. But at the end of the revolutionary upsurge, when hope turns into an illusion, the disorder of a temporary rigid set-off and the long-lasting mess times begin.

As for the individual view the mass transforms individual's behavior erasing individual differences and thus the individual "dissolves in the masses." At the same time, there is a process of the personality leveling: the individual responsibility for their actions is replaced by a sense of omnipotence and infallibility.

One of the principal components of revolutionary thinking is myth creation. In the revolutionary novels it defines normative patterns of behavior, forms moral and ethical principles and creates a practical guide to action. In M. Azuela's novel "Los de Abajo" and A. Serafimovich's novel "The Iron Stream" the presence of an eschatological model of the world is evident. An ideal mythological hero is represented in all the revolutionary works under analysis. It is also noted that in the analyzed works the hero-leader passes an evolutionary path from the heroes shown in the myths to the Nietzschean model of the superman.

The analysis of the novels in the context of the synergetics paradigm involving such concepts as crisis, chaos and self-development of the model of the new "order of chaos" brings about a new way of seeing and understanding the processes of conflict, public explosions and the flow of "old" into "new". It can be stated that the formation of a new world through revolutionary events is one of the elements of global social reorientation. In the process of reorientation which is accompanied by crisis and chaos one can distinguish subsystems of such "chaotic governance" as bifurcation, fluctuation, attraction and entropy.

The main tendencies of revolutionary literature are reflected in the monumental painting of Mexican moralists. The artists recreate the historic panorama of Mexico, similar to M. Azuela's works, but they are distinguished by an individual approach to the topic. And if M. Azuela, sympathetic to the tired and rebellious peasants, pays the significant attention to the problem of disappointing results of the revolution, then D. Rivera prefers to develop the theme of the rise and unification of the people in the revolution. The theme of revolution is brought by J. C. Orozco into development of the magic motive typical for Mexican folklore. D. A. Siqueiros is inconsistent in his acceptance / rejection of possible / impossible socialism.

K. Malevich's "peasant cycle" of canvases and the "Red Cavalry" are interpreted as apotheosis of the revolution on the one hand and as period of loss on the other.

Thus, the analysis of literary and painting works on the theme of revolutionary recovery and the subsequent consequences of the revolution, allow to conclude the growth of the entropy complex, depending on social problems and conflicts; the double essence of the revolutionary era; mental degradation and the bloody price of the revolutionary movement.

Key words: comparative literary studies, synergetic paradigm, myth, revolutionary novel, theory of consciousness, monumental painting.

Підписано до друку 17.12.2018. Формат 60х90/16
Папір друкарський. Друк – оперативний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 23

Надруковано у друкарні видавництва «Астропринт»
(Свідоцтво ДК № 1373 від 28.05.2003)
м. Одеса, вул. Разумовська, 21.
Тел./факс: (0482) 37-14-25, 37-24-26, 33-07-17
www.astroprint.odessa.ua;
www.fotoalbom-odessa.com